

ՀԱՐԻԻՐԱՄԵԱԿ

ՐԷՍԵՆԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

(Շար. տեղ. 1922 էջ 259)

Րէստէնի ցոյց տուած աքլորահարպի գործածութիւնը գուցէ ճիշ մը ծիծաղաշարժ երևի մեզ այսօր. բայց ահա Լիլի Բժշկական Համալսարանի հեղինակաւոր զաստիօսներէն Յրոֆ. Տումէն Académie de Médecine-ի ներկայ տարւոյս Մարտի 28ի գումարումին մէջ՝ կը կարդայ Acide Elaiérinique-ի յօդացաւի վրայ ունեցած բուժիչ ազդեցութեանը մասին երկար աշխատութիւն մը, որուն մէջ փառաբանելով կը փառաբանէ սոյն դեղը, որ ո՛չ այլ ինչ է՝ բայց եթէ հաւերու կամ ոչխարիկներու ճարպաթթուն:

Մէջ բերուած սոյն տողերուն նման ներդաշնակութեամբը գրուած է ամբողջը, որուն մէջ մասնաւորապէս բուսացեղներու նկարագրութիւնը հիանալի է գերազանցօրէն:

Այս Հատորին Երեսագիրն է այսպէս.

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՈՒԹԻՒՆ

ԲԱԺԱՆԵԱԼ ԳԵՐԿՈՒՄ ՀԱՏՈՐՈՒ

Ինքնաշան աշխատութեամբ ՊԱՐՈՆ ՄԻՔԱՅԷԼԻ ՐԷՍԵՆ Բժշկի եզրկտական բղնիին, և յատուկ ծախիւք Հնդկական տպագրեալ:

ՀԱՏՈՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

Յորում այբբենական կարգաւ հաւաքեալ դնին բառք վերաբերեալք առ բժշկականութիւն:

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄՐՈՅՆ ՂԱՅԱՐՈՒ

1822

Րէստէնի այս բժշկականութիւնը շատ գնահատուած է ժամանակին վննետիկի

Միտթարեան բազմահմուտ Հայրերէն, մանաւանդ Հ. Արսէն Բագրատունիէն, որ մինչև անգամ փոքրիկ ոտանաւորներ տուած է իւր անման գրչով, ու զանոնք թէ՛ առաջին և թէ՛ երկրորդ հատորին մէջ տեղ տեղ դնել տուած է. այդ ոտանաւորիկները կարծես ցրուած են հոն իրեն հոտեան ծաղիկներ, ախտերու տրոմագդեցիկ վատ բոլոր գոգցեա պահ մը մոռցնել տալու համար ընթերցողին:

*
* *

Րէստէն 1822 ին այս աշխատութիւնը մամուլին յանձնելէ յետոյ, բաւական տարիներ կենդանութեան նշան ցոյց չէ տուած. այնչափ որ՝ վննետիկի վննքի Միարանութիւնը զինքը այլ ևս մնած կարծելով, ի յարգանս անոր յիշատակին՝ տասը տարի վերջը այս Բժշկարանը նոյնութեամբ վերստին կը տպագրէ 1832ին, ճիշդ այն առնէ՝ երբ Միտթար Հերացի Բժշկական տին « ՋԵՐՄԱՆՏ ՄԻԹԱՐՈՒԹԻՒՆ » նալ լոյս աշխարհ կը հանէր. բայց Րէստէն ողջ էր, և՛ ապրէր դեռ ու կը գործէր:

Եզրկտոսի մէջ նախանձիլի դիրքի ու վիճակի հասած, օրին մէկն ալ՝ չի գրտցուի ինչ պատճառաւ՝ հոնկէ իւրոյս կու տայ գաղտ, և ասիական տաժանելի ճամբորդութիւններ ընելէ յետոյ՝ կ'երթայ ապաստանիլ (Ատարազար Նիկոմիդիոյ, սա՛, կայն այս տեղ ալ չի կրնար երկար մնալ: Մէհմէտ Ալի Բաշային թուրք կառավարութեան դէմ մղած պատերազմներու միջոցին էր՝ 1831 ին՝ երբ անոր որդին իպրահիմ բաշա յաղթական կը հասնէր մինչև Փոքր Ասիա, կը գրաւէր ապա Պիւլէնիլը ու կը սպառնար Պոլսոյ: Րէստէն վախնալով որ եզրկտացիներուն ձեռքը

կ'իյնայ՝ կը փախչի կ'երթայ Արմաշ ու կը պահուողտի վանքին մէջ:

Բաւական ժամանակ այս տեղ մնալով և վանքին ալ մեծ օգտակարութիւններ ունենալէ յետոյ, երբ խաղաղութիւնը կը տիրէ, Բէստէն կը թողու Արմաշը, կու գայ իւր ծննդավայրը Կ. Պալիս՝ դէպի 1832ի վերջերը և ալ կը մնայ հոն:

*
**

Շուտով ճարտար բժիշկի հռչակն ու համբաւը կ'ունենայ. բայց ինքը առանց շլանալու իւր այս նոր դիրքէն, գրիչը ձեռք կ'առնու դարձեալ և գիշերաշան վաստակով՝ Հայ ժողովուրդին համար անոր այն ատենի հասկացողութեանը համաձայն ու բարբառով կը պատրաստէ ընտիր Բժշկարաններ, որոնք՝ 1822ի հրատարակածին հետ ոչ միայն իւր անունը կ'անմահացնեն այսօր, այլ և Հայ բժշկական Մատենագրութիւնը կը ճոխացնեն:

Այս Բժշկարաններուն մէկ հատը փոքրիկ՝ կը հրատարակուի 1833ին. իսկ միւսը՝ ընդարձակ և վեց հատորի մէջ ամփոփուած՝ լոյս կը տեսնէ 1838-1841ին, երկուքն ալ Օրթոգիւղի Արապեան համարաւոր տպարանէն:

Ատոնց վրայ խօսիլը՝ պիտի շեղեցնէր զիս Յորեմիական արտասանութենէս, զոր ուզեցի նուիրել միմիայն 1822ի Հրատարակութեան Հարիւրամեակին: Բայց զանոնք ալ առաջինին վրայ բարդելով՝ կը զգամ այժմ թէ ինչ մեծ կարողութեան տէր Բժիշկ մը եղած է Բէստէն Տէր Պեւորոսեան, և թէ որչափ մեծ սիրով նուիրուած մէկն էր նա իւր Ազգին:

*
**

Ես շատ ուրախ եմ, որ Բէստէնի Հրատարակութեան Հարիւրամեայ դարադարձը կը հանդիպի տարիի մը, որ ամենահարուստը պիտի նշանակուի Բժշկական Յորեմիականներով: Այս, մեր այս 1922 տարին

ունեցաւ և պիտի ունենայ մեծ Յորեմիականներ....

Փետրուար 19ին Պրանսայի Բոյ քաղաքին մէջ շքեղ հանդէսներով տօնուեցաւ Թէոֆիլ տը Պոտտէոյի ծննդեան երկնաքիւղամակը, այն երեւելի գիտուն բժիշկին՝ որ Անդամագնեական գիտութեան մէջ նախակարպետը եղած է ամմահն Պէշայի, Բնագնեութեան մէջ մեծն Քլոտ Պէշաուտի, ինչպէս նաև հայր ջրաբանութեան և ջրաբարձութեան:

Մայիս 14-17ին Բատուա քաղաքը պիտի տօնէ հօրենադիւրամեակը իւր բժշկական բազմադրին Համալսարանին, ուրկէ շատ թուով Հայ բժիշկներ ալ վկայուած են և կը գործեն մինչև այսօր:

Մայիս 30ին Պարիսի «Մոսայիս բժշկութեան ընկերութիւն»-ը պիտի կատարէ երեւելի Պայլ բժիշկի սոցեթորական ճառին հարիւրամեակը, այն կարևոր աշխատութեան՝ որով Պայլ 1822ին առաջին անգամ որոշակի և մասնաւոր կերպով ծանօթացուց ցայնվայր անյայտ մնացած ջղային դրութեան մէկ հիւանդութիւնը, զոր կը ճանչնանք այսօր Paralyse générale անունով:

Յունիս 20-26 Պրանսայի Թուո քաղաքին մէջ շքեղ հանդիսութիւններով կատարուի ծանուցուած է՝ Մեծն Պլոքթօնի բժշկական դասախօսութիւններուն Հարիւրամեայ Յորեմիանը, և գիտենք որ Թուոսոյի, Վէշրոյի, Կուռոյի, Մոռոյի վարպետը եղող Պլոքթօնին՝ առաջին անգամ 1822ին, Թուոյի Հիւանդանոցին մէջ սկսաւ դասաւանդել ու ծանօթացնել հետզհետէ իւր բժշկական շատ մը գիտելիք:

Բացի այս չորս Յորեմիականներէն՝ Յորեմիականներու նշանաւորագոյնն ալ տեղի պիտի ունենայ Պարիսի բժշկական Կաճառին մէջ յառաջիկայ Դեկտեմբեր 27ին, ի յիշատակ Բասթէօռի ծննդեան Հարիւրամեակին, այն ամմահ գիտունին՝ որուն համար ըսուած է՝ Թէ ոչ թէ աշխարհի մեծ մարդերէն մին եղաւ, այլ ՄԵԾ ՄԱՐԿ մը. ոչ թէ տիեզերքի բարբարոններէն մէկը, այլ ՄԵԾ ԲԱՐԵՐԱՐ մը, իւր անբաղգա-

տելի գիտեցրուն շնորհիւ՝ հանուր մարդկութեան մատուցած թանկագին ծառայութիւններուն համար:

*

Այս պատմական Յորեկաններուն մէջ կը խառնուի ահա համեստ Հարիւրամեակը հրատարակութեան Բէստէնի Բժշկականութեան, որ ժիթը դարու գիտութեան ուժկէանին մէջ թէև անշնան կաթիլ մը կընայ համարուիլ, բայց անսպառ աղբիւր մ'է Հայ բժշկական գրականութեան համար. չմոռնանք զայն.....

Յորեկաններն՝ ինչ ձեռք տակ ալ ըլլան՝ միշտ պատմութեան դասեր են յոյժ կարեւոր. այդ դասերը զմեզ վարկենապէս հին հին ժամանակներու մէջ փոխադրելով՝ ակներե կ'ընեն մեր արուեստին և գիտութեան ունեցած յառաջատուական զարգացումը, որ իւր ոգին ստիպուած է քաղիլ շարունակ անցեալէն, անցեալէն՝ որ ո՞ գրէ՞ դեռ ինչ գանձեր կընայ մատակարարել յօգուտ արդիական յառաջագիտութեան:

*

Բէստէն մեռած է Վ. Պոլսոյ մէջ 1844ին, և թաղուած Բանկալթիի Ազգ. Գերեզմանատունը. թէ և անշրիմ կորսուած, բայց անմահ՝ իւր բժշկարաններով:

Յորչափ ժամանակը հոլովի և մենք առիթ ունենանք Բէստէնի գործերը թղթատելու՝ անչափ մեր յարգանքը և երախտագիտութիւնը պիտի առաւելու՝ ո՞չ միայն զէպի անոր խնկելի յիշատակը, այլ և զէպի Մխիթարեան Պատուական Միաբանութիւնը, որ Բէստէնի գործը յաւերժացուց. և որ երկու հարիւր և աւելի տարիներէ ի վեր Հայ լեզուի բազմահարուստ բովը խաւարէն գուրս կորցնելով հանդիմա՞, Հայ բժշկական Մատենագրութեան միջոցն ալ բեղմնաւորեց, գիտական կարեւոր երկասիրութիւններ և բառարաններ մեզ ընծիւնելով:

ՏՅՈՒՄ. ՎԱՆԸ. Յ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՎԵՐՁ

ՀԱՆՐԱԿԱՆ ԱՆՓՈՓՈՒ ՕՐԱՑՈՑ

ԱՄԵՆԱՊԱՐԶ ԾՐԱԳԻՐ ՄԸ

ՕՐԱՑՈՑԵՐԻՆ ԲԱՐԵՓՈՒԹԻՅԵԱՆ

○

Անցեալ տարի հրատարակուեցաւ «ԲՆՆԵՆԻԿՏԵԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒՆ» մէջ նոր ծրագիր մը՝ բարեփոխելու հին Օրացոյցը և Զատիկին հաստատուն օր մը նշանակելու: Այս յօդուածին մէջ համառօտիւ՝ բայց պարզ կերպով բացատրած էինք հաստատուն օրացոյցին դրութիւնը, միանգամայն ցուցեր էինք որ այդ բարեփոխութիւնը կը միաբանէր Եկեղեցւոյ հին աւանդութիւններուն հետ: Այս ինչդիրը այժմէութիւն ստանալով Պիոս Ժ. քահանայապետին կոնդակով՝ որ կը սկսի «Աստուածային ներշնչութեամբ», մենք ալ այն ատեն հանրութեան ներկայացուցինք մեր ծրագիրը, որուն առաւելութիւնը յայնմ է՝ որ կը միացնէ արեգակնային տարին լուսնոյ տարւոյն հետ, պահելով Նիկիոյ ժողովքէն հաստատուած կիրակի օրը՝ տօնելու Ս. Զատիկը: Մեր ծրագիր մէջ որոշած ենք այդ օրը ապրիլ 8ին:

Միաժամանակ մեր այս ծրագրին (որ արդէն հրատարակուեցաւ այլ և այլ Հանդէսներու և օրագրիւններու մէջ) հիմայ կ'ուզուի պարզ իրր Հետաքրքրական նորութիւն մը հրատարակել ամենապարզ ծրագիր մը նոյն 364 օրուան անփոփոխ հիման վրայ, և մէկ օրուան մը՝ որ կ'աւելանայ և որ միշտ զուրս պիտի մնայ ամէն շաբաթներէն և մասնաւոր անուն մը պիտի կրէ. գուցէ այս ծրագիրը աւելի հաւանօրէն ընդունելի ըլլայ զիտնոց: Այս նոր դրութեան առաջինէն տարբերութիւնը այն է՝ որ վերջինս 12 ամիսներու տեղ՝ 13 պիտի ըլլայ 364 օրով և մէկ աւելեաց օրով. և այսպէս կը կազմէ արեգակնալուսնական տարին 365 օր, ինչպէս պիտի տեսնենք յետագայ բացատրութեամբ:

Ա. ՀԻՆ ՕՐԱՑՈՑԵՐԸ ԵՒ ԳՈՐԾԱՌԻՆԵԼԻ ԲԱՐԵՓՈՒԹԻՅԵԱՆ

Քաղաքական ամիսը պայմանական շրջան մըն է ժամանակի, որով և ենթակայ փո-